

(KEMAL TAHİR), DOĞU-BATI ÇATIŞMASI VE MARXİSME***Baykan SEZER***

ÖZET: Kemal Tahir, kalıplar ve etiketlerle düşünmeye karşı çıkmış, en büyük tepkiyi kalıplarla yetinmeyen gözlem ve saptamaları dolayısıyla almıştır. Kemal Tahir de en az Marx kadar kendisiyle tanımlanır önemde bir yazar ve düşünürdür. Kemal Tahir'in Marxisme ile ilgili yargısını ise söylentilerden çok Marxisme'i Kemal Tahir düşünce sistemi içinde ele alıp değerlendirerek kestirmenin daha geçerli bir yol olduğunu düşünmekteyiz. Marxisme'in yurdumuzda kazandığı görüntü Türk düşünürlerinin Marxisme ile olan ilişkilerinin anlaşılmasında bazı güçlükler yol açmaktadır. Kemal Tahir, sorunların gerçek boyutlarıyla ve evrensel düzeyde, toplumlar arası ilişkiler düzeyinde ele alınması gerekliliğini bize anımsatmıştır. Tasa Marxisme'i çürütmek değil aşmaktır. Marxisme, Batı düşüncesinde bir yol kazası değildir. Bu nedenle bilmezden gelmek ya da Batı düşüncesini yanlışlardan arındırmak amaç olamaz. Gerekli olan Marxisme'le de hesaplaşmak ve onu aşmaktır. Bu konuda sürdürülecek çabalarda Kemal Tahir düşüncesi bizlere yol göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kemal Tahir, Doğu-Batı Çatışması, Marxizm

(Kemal Tahir), The East-West Conflict And Marxisme

ABSTRACT: Kemal Tahir objected to thinking in terms of patterns and labels, and received the greatest reaction due to his observations and determinations that were not content with stereotypes. Kemal Tahir is a writer and thinker who can be identified with himself at least as much as Marx. We think that it is a more valid way to predict Kemal Tahir's judgment about Marxism by considering and evaluating Marxisme within the Kemal Tahir thought system rather than rumors. The appearance of Marxisme in our country causes some difficulties in understanding the relations of Turkish thinkers with Marxisme. Kemal Tahir reminded us that the problems should be dealt with in their real dimensions and at the universal level, at the level of inter-communal relations. The concern is not to refute Marxisme but to transcend it. Marxisme is not a road accident in Western thought. For this reason, ignoring or purging Western thought from errors cannot be the goal. What is necessary is to come to terms with Marxisme and to overcome it. Kemal Tahir's thought guides us in the efforts to be continued in this regard.

Keywords: Kemal Tahir, East-West Conflict, Marxism

* Bu yazı daha önce *Türkiye Günlüğü* dergisi (Sayı:15, 1991), s.10-16.) içinde, ardından *Kemal Tahir 100. Yaşında*, (Ed. Ertan Eğribel, M. Fatih Andı, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 2010). adlı anma kitabı içinde yayınlanmıştır.

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Merhum Öğretim Üyesi

Kemal Tahir'in siyasi kimliği ilgi konusu olmayı sürdürmektedir. Bu ilginin birden çok nedeni bulunmaktadır. Alışlagelmiş adlarıyla sağ da sol da sahip çıktıkları belli değerlerle Kemal Tahir'de karşılaşmaları sonucu belli bir tedirginlik duymakta ve kendi düşünce sistemleri içinde Kemal Tahir'i bir yere yerleştirme çabasına koşulmaktadır. Bizde düşünce akımlarının belli takım anlayışı içinde yürütülmesi geleneği çok eski dönemlerden bu yana egemendir. Bu nedenle bugün Kemal Tahir'in söylediklerinden, uyarılarından önce Kemal Tahir'in siyasi kimliği takımdan olup olmadığını kestirebilmek için önem kazanmaktadır. Amatör ve gönüllü MİT müfettişi olarak insanları etiketlemek, fişlemek merakımız sürmektedir. Yapılacak fişlemeye göre kişiler konusunda yargılarımız değişmektedir. Önce hemen belirtelim. Bizim böyle bir merakımız ve insan fişleme konusunda ne isteğimiz ne de bir becerimiz bulunmamaktadır.

Kemal Tahir, kalıplar ve etiketlerle düşünmeye karşı çıkmış, en büyük tepkiyi kalıplarla yetinmeyen gözlem ve saptamaları dolayısıyla almıştır. Ayrıca Kemal Tahir'i bir Batı düşünce akımı önündeki tutumuyla tanımlamak yargılarımızda Batı ölçülerinden kurtulamamanın bir göstergesidir. Kemal Tahir de en az Marx kadar kendisiyle tanımlanır önemde bir yazar ve düşünürdür. Kemal Tahir'i Marxisme'i bilmediğini öne sürerek "temize çıkarmak" çabası içinde olanlar bulunmaktadır. Hemen belirtelim, Kemal Tahir'in Marxisme önündeki tutumu onun bilgisizliğinden kaynaklanmamaktadır. Kemal Tahir, Marxisme'i bilen, Marx'ı okumuş bir kişiydi. Belli konuları Türkiye'de tartışma gündemine getirişinde Marxisme'in konularına bu yakınlığının etkisi olmuştur. Kemal Tahir'in Marxisme ile olan ilgisi üzerinde biz de durduk. Amacımız hiçbir biçimde Kemal Tahir'i etiketlemek değildi. Belli konuları ele alışı ve bu konularla ilgili değerlendirmelerinde görülen gelişmeyi daha iyi anlamamıza yardımcı olduğu inancıyla konuya değindik. Kemal Tahir'in Marxisme ile ilgili yargısını ise söylentilerden çok Marxisme'i Kemal Tahir düşünce sistemi içinde ele alıp değerlendirerek kestirmenin daha geçerli bir yol olduğunu düşünmekteyiz.

Marxisme'i ele aldığımız zaman öncelikle kendi öğretisi gereği ortaya çıkışına izin veren koşulların ışığı altında, bu koşullara bağlı olarak değerlendirilmesi zorunluğu bulunmaktadır. Düşünce akımları ve düşünce akımlarının ortaya çıkartmak istediği doğrular, toplum gerçeğinin bir parçasını oluşturmaktadır. Hiçbir düşünce akımı ve öğretisi toplum gerçeğinden, koşullarından bağımsız değildir ve toplum üstü bir özellik taşımamaktadır. Marxisme'in öbür düşünce akımları önündeki üstünlüğü bir yerde düşünce akımlarının bu özelliğini ortaya koyması ve kendi sistemine katmasından kaynaklanmaktadır. Olası gelişmelerle birlikte Marxisme'in aşılmayacağı görüşünün kaynağında da bu olay bulunmaktadır. Marxisme'in kendisinin de bu öğretisi içinde ele alınıp değerlendirilmesi bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Marxisme'in geliştiği tarihi ortam konusunda yapabileceğimiz ilk saptama, Marxisme'in Batı ülkelerindeki gelişmelerin bir ürünü olduğu ve XIX. yüzyılda Batı düşünce tarihinde yerini aldığıdır. Marxisme'in bir başka önemli özelliği ise, Batı'da söz konusu dönemde yaygınlaşan ve endüstri toplumu diye adlandırılan toplum türünde başlıca sınıflardan birisi konumuna gelmiş işçi sınıfının ideolojisi niteliğini kazanmış olmasıdır. Marxisme'i ancak bu çerçevede değerlendirmek ve yine ancak bu çerçevede Marxisme'in günümüzde karşılaştığı sorunlara bir açıklama getirmek olanağı vardır.

Tartışmamızı sürdürmeden önce XIX. yüzyıl Batı endüstri toplumları konusunda kısa bir iki anımsatmada bulunmak istiyoruz. Yeni Çağ 1453, bilemediniz 1492 yılında başlamaktadır. Batı tarihinde ilgi çekici bir özellikle karşılaşmaktayız. Tarih çağları Batı gelişmesine uygun düşünülmüştür. Eski, Orta ve Yeni çağlar, bütün bu tarih dönemlendirilmeleri Batı toplum aşamaları karşılığıdır. Oysa Batı'da herhangi bir yeni aşama söz konusu edilemediği halde bir de Yakın Çağ karşımıza çıkmaktadır. 1789 Fransız Devrimi'yle birlikte

Yakın Çağ'dan söz edilmektedir. Bir Yakın Çağ'dan söz edilmesi bizim XIX. yüzyılda Batı'yı, Batı endüstri toplumlarını ve bu toplumlarda proletaryanın rolünü anlamamızda yardımcı olacaktır. Yeni bir çağı başlatan Fransız Devrimi'dir ama Fransa hiçbir biçimde Batı gelişmelerinde öncü konumunu kazanamamıştır. Kapitalizmde değil, burjuva devriminde bile öncülük İngiltere'dedir. Ama çağı başlatan İngiltere değil, Fransa'daki gelişmeler olmuştur. XIX. yüzyıla kadar Batı, artık dünya egemenliğini büyük ölçüde ele geçirmiş durumdadır. 1789'da Fransız Devrimi başladığı zaman Amerika üzerinde Batı egemenliği kesinlik kazanmış, ABD bağımsızlığını elde etmiş bulunmaktadır. Hindistan uzun dönemden beri Batı denetimi altındadır. Ticaret yolları da yine uzun bir süredir Batı denetimindedir. Bu gelişmeler sürerken birden Fransız Devrimi'yle birlikte Yakın Çağ'dan söz edilmektedir. Bu durum belli sonuçlar çıkarmamıza izin vermekte, en azından tartışılması gerekli bazı konuları gündeme getirmektedir. Fransız Devrimi'yle ya da XIX. yüzyıla geride bırakıldığı öne sürülen Yeni Çağ'ı başlatan nedir? Orta Çağ sonunda ticaret yollarının kesin Doğu egemenliğine geçmiş olması nedeniyle Batı belli bir açmazda düşmüş bulunmaktadır. Ve bu açmaz karşısında Batı, kendi girişimleriyle yeni ilişkiler başlatmak zorunluluğunu duymuştur. Batı'nın başlattığı bu yeni ilişkiler üstelik o güne değin varlığı bile bilinmez yeni ülkelere ulaşılmasına izin vermiştir. Yalnızca ilişkiler değil, ilişki kurulan ülkeler de yenidir. Bu durum, Batı'nın tarihi boyunca kendisine yön veren ilişkilerden çıkıp yeni ilişkiler geliştirmesine neden olmuştur. Koşullar farklıdır. Artık amaç yalnızca kurulu ilişkilerin denetimini ele geçirmek değildir. Yeni Çağ başlangıcına değin Batı'da kaygı bununla sınırlı kalmış, bu denetimin Batı elinde bulunduğu dönemlerde belli bir yükselme, zenginleşme görülmüştür. Bu denetimin yitirilmesinde de Orta Çağ'da olduğu gibi belli bir gerilemeye, yoksullaşmaya tanık olunmuştur. Yeni Çağ başlangıcında ortaya çıkan koşullar bu denetimin kesin bir biçimde Doğu'ya geçmesine yol açmıştır. Batı varlığını sürdürülebilmek için Doğu denetimi dışında yeni ilişkiler arayışına girişmek zorunda kalmıştır. Bu zorunlu arayış, ilişkilerin kendiliğinden kurulan ilişkiler olmaktan çıkmasına yol açmaktadır. Batı için artık denetimi ele geçirmek yeterli olmamakta, ilişkileri oluşturmak, sürdürmek sorununa da çözüm getirmek zorunluluğuyla karşılaşmaktadır. Batı, tarihte ilk kez toplumlar arası ilişkiler kurmak ve bu ilişkilere süreklilik kazandırmak sorumluluğunu yüklenmektedir. Bu sorumluluğuna bağlı olarak Batı'nın yeniden örgütlenmesi gerekmiştir. Bu gerek sonucu Batı'da endüstri devrimi gerçekleşmiş ve yeni ilişkilere süreklilik kazandırılması sorununa yanıt veren endüstri toplumu Batı'da yaygınlaşmaya başlamıştır. Endüstri toplumu, Batı'nın yeni ilişkilerin oluşturulması ve sürdürülmesi için kazandığı yeni biçimden başka bir şey değildir. Batı'da Yeni Çağ ile birlikte karşımıza çıkan endüstri devrimini yalnızca teknik bir olay olarak açıklamak olanağı yoktur. Endüstri toplumları tarihi gelişme çizgisinde yalnızca belli bir nokta, belli bir aşama değildir. Bu nedenle öncelikle yeni ilişkilerin odaklaştığı merkezlerde, başta İngiltere'de, endüstri devrimine tanık olunmaktadır.

Endüstri devrimi, 1453 ya da 1492 olaylarının Batı'da başlattığı sürecin sonuçları olmuştur. 1789 Fransız Devrimi çok daha farklı bir anlam taşımaktadır. Bu nedenle endüstrileşmede, endüstri yoğunlaşmasında öncülüğü söz konusu olmasına karşın burjuva devrimlerinde Fransa'nın ayrı bir yeri olmuş, Yakın Çağ'ı başlatan olaya Fransa'da tanık olunmuştur. 1789 ile birlikte XIX. yüzyılda değişen nedir? Batı'da başlayan yeni gelişmeyi nasıl tanımlayabiliriz? Ve Marxisme endüstri toplumları sorunlarına yanıt aramasına ve endüstri toplumlarının ana çizgileriyle çok daha önce de Batı'da tarih sahnesine çıkmış olmasına karşın niçin ancak XIX. yüzyılda Batı düşüncesinde yerini almıştır? Elbet yalnızca Marx'ın XIX. yüzyılda yaşamış olmasıyla olay bir aydınlığa kavuşmuş olmaktadır. Soruları çoğaltmak olanağımız bulunmaktadır ama biz soruları çoğaltmak yerine sorunu tek bir soruda ele almayı yeğleyeceğiz: Batı'da yeni bir yapı değişikliğine tanık olmadan yeni bir çağdan söz edilmesine yol açan neden nedir?

Yeni Çağ'da ilk kez yeni bir çağın karşılığı olacak yeni bir üretim biçimine tanık

olunmamaktadır. Daha önce de değindik. Orta Çağ sonunda Batı kendisine kaynaklık eden, öbür toplumların ürettiği zenginliklere el koymasına izin veren toplumlar arası ilişkileri kurmak ve sürdürmek zorunda kalmıştır. Batı'nın bu zorunluluğu Yeni Çağ'ı belirleyen temel olaydır. Yeni Çağ'da bu zorunluluğa bağlı olarak Batı yeni bir örgütlenmeye girmiş, endüstri devrimini gerçekleştirmiştir. Bu nedenle endüstri devrimi yeni ilişkilere katılan ülkelerde görülmektedir. Söz gelişi Doğu ile çok yoğun bir ilişki içinde bulunmasına karşılık yeni ilişkiler dışında kalması nedeniyle Rusya'da XIX. yüzyılda aksine gecikmiş bir feodalizmden bile söz edilmektedir. İlişkileri başlatan İspanya bile sürdürülmesi işlemine katılmadığı için bugün endüstrileşmede geride kalmış ülkeler arasında sayılmaktadır. Niçin endüstri devriminin yalnızca Batı ülkelerinde görüldüğü sorusu da böylece yanıtlanmış olmaktadır. Japonya'nın durumunun da Batı'nın başlatmış olduğu bu ilişkilerde oynadığı role bağlı değerlendirilmesinde yarar vardır. XIX. yüzyıla gelindiğinde toplumlar arası yeni ilişkilerin kurulması ve sürdürülmesi sorunları büyük ölçüde çözümlenmiş bulunmaktadır. Amerika'nın bağımsızlığını kazanmış olması bu açıdan çok anlamlıdır. Hemen kısa bir süre sonra Fransız Devrimi başlamıştır. Amerika'nın bağımsızlığını kazanması ve Fransız Devrimi, La Fayette'in her iki olayın kahramanları arasında bulunmasına izin verir biçimde yakın, bir kişinin ömrüne sığar iki olay olarak karşımıza çıkmaktadır. Sorun artık Batı'nın başlattığı ve süreklilik kazandırılması sorumluluğunu yüklediği toplumlar arası ilişkilerin bir Batı dünya egemenliği sistemine dönüştürülmesi sorunudur. Bu nedenle Batı'nın bütün yayılcılığına karşın XIX. yüzyıla değin geleneksel Doğu yönünde herhangi bir girişimi bulunmazken ilk kez geleneksel Doğu'yu da kapsar bir biçimde bu ilişkilerin genişletilmesi girişimleri başlamıştır. Sonradan Fransız sömürge sisteminin temel taşı oluşturacak Cezayir hemen Batı yakınında bulunur. Batı ülkeleri yeni ticaret olanakları bulabilmek için türlü serüvenlere atılmayı göze alırken, Kuzey Afrika'nın Batı sömürü düzenine katılması yolunda girişimler ancak XIX. yüzyılda görülmektedir. XIX. yüzyıl ile birlikte Hindistan'da, bu eski Batı sömürgeinde de çok farklı bir gelişme başlamıştır. XIX. yüzyıla gelinceye dek Batı'nın Hindistan'daki konumu ülkenin tarihi boyunca tanınmış olduğu eski istilacılardan pek farklı olmamış, ancak XIX. yüzyılda Batı sömürgeciliği yeni bir görüntü kazanmış ve İngiltere Hindistan'da eski istilacılardan farklı bir rol yüklenmeye başlamıştır. XIX. yüzyılda Hindistan ile ilgili tartışmaları ve Marx'ın konu üzerine ünlü yazılarını bu açıdan ele almak gerekmektedir. Ve yine Marx'ın ATÜT ile ilgili notları Batı'da görülen bu değişikliğin ürünü olmuştur. İngiltere'nin tasası artık yalnızca ülkeyi yağmalamak değil, Hindistan'ı Batı dünya egemenlik sistemine de katmaktır. Kurulan ilişkilerin bir dünya egemenlik sistemine dönüşmesi, Batı içi çekişmelerin öne çıkmasına neden olmuştur. XIX. yüzyıl Batı'da hem ülkeler arasında hem de her toplumda toplum sınıfları arasında baş gösteren çelişki ve çatışmalar dönemi olmuştur. Batı tarihinin bir yerde sınıf çatışmaları tarihi olduğu doğrudur. Ama bu çatışma ve çekişme XIX. yüzyılda önemli yeni özellikler kazanmıştır. Bu özellikleri kısaca da olsa tanımakta yarar vardır.

Tarihinde ilk kez Batı kendi geliştirdiği ilişkilere dayalı bir dünya denetim ve egemenlik düzeni kurmayı başarabilmiştir. Batı kendi geliştirdiği ilişkiler sonucu dünya egemenliğini ele geçirmiştir. Ayrıca Batı dünya egemenliğine temel oluşturan bu ilişkilerin toplumların karşılıklı gereksinmelerinin ürünü olarak değil, yalnızca Batı girişimleriyle başlamış olması belli sonuçlara yol açmıştır. Bu durum ileride Batı merkezli açıklamalara temel oluşturmuştur. Batı'nın tarihi ve dünyayı kendi girişimleriyle yönlendirebileceği konular Marxisme ile de gündeme gelmiştir. Sorunun yeni ilişkilerin oluşturulması ve sürdürülmesi sorunu olmaktan çıkıp bir dünya egemenlik düzeninin kurulması sorununa dönüşmesinin iki önemli sonucu olmuştur: Bu sonuçlardan birincisi, Yeni Çağ başlangıcından bu yana görülen gelişmeler sonucu Batı'da sorun artık ilişkilere katılmak sorunu olmaktan çıkmış, bu ilişkilerde belli ve etkili bir yer edinmek sorununa dönüşmüştür. Ayrıca Batı'nın gelişmelerin kaynağında bulunması nedeniyle olayla ilgili bilgilerin geniş kitlelere değin yaygınlaşması

olayına tanık olunmaktadır. Üstelik bu ilişkilerin Batı'da geniş kitlelerin katılımını zorunlu kılan bir örgütlenmeyi gerektirmesi de bu eğilimi güçlendiren bir neden olarak karşımıza çıkmaktadır.

Batı'da çekişme, Batı tarihinin başlangıcından bu yana görülen bir olaydır. Bu nedenle Batı, çelişkileriyle tanımlanmaktadır. Batı, sınıflı toplumla eşanlam taşımaktadır. Bu çelişki ve çatışma, söz konusu döneme kadar, açmaz ve sorunlar önünde Batı için çözüm önerileri biçiminde görülmüştür. Başka deyişle farklı siyaset ve farklı çözümlere uygun farklı yapılanma Batı'daki çelişki ve çatışmaların içeriğini oluşturmuştur. Elbet yine belli ölçüde bir çıkar çatışması söz konusudur. Batı içinde çözüm sahibi olmanın, yapılanmada öncülük yapmanın, kilit konuların elde tutmanın getirdiği ayrıcalıklar, çekişmenin bir çıkar çatışmasına dönüşmesine yol açmaktadır. XIX. yüzyılda ise çekişme Batı için yeni öneri çekişmesi biçimini kazanmamıştır. Belki günümüzde sosyalizmin açmazının kaynağında da yeni bir siyaset önerisinin bulunmayışı yatmaktadır. XIX. yüzyılda Doğu önünde farklı bir ilişki önerisi ve buna bağlı bir çekişme söz konusu olmamıştır. Sultan Galiev'in Doğu'da Batı proletaryasının burjuvazinin siyasetini sürdürmekten başka bir şey gerçekleştiremeyeceği saptaması yalın ama doğru bir saptamadır. Bu nedenle Batı'da tüm devrimci edebiyata karşın tam bir düzen, amaç, ilişki değişikliği söz konusu olmamıştır. Yeni bir öneri yokluğunun getirdiği sınırlama sonucu toplum gelişmesinde son aşamadan söz edilmeye başlanmış, bu konuda Marxisme de çok farklı şeyler söylememiştir.

Batı'da XIX. yüzyılda görülen çekişme mekanizması, işleyişi herkesçe bilinen ve herkesin ortak olduğu sistemin ayrıcalıklarına el koymak, sistemin önderliğini ele geçirmek çekişmesidir. Bu nedenle de, çekişme açık bir çıkar çatışması niteliğini kazanmıştır. Bir paylaşım, yeni düzenin getirdiği nimetleri paylaşma çekişmesi XIX. yüzyıl Batı toplum tarihinde egemen çizgiyi oluşturmaktadır. Değindik. Yeni ilişkilerin oluşturulması, sürdürülmesi Batı'da yeni bir örgütlenmeyi gerektirmiştir. Bu gelişmenin Batı'da yansıması, yeni kitlelerin Batı toplumlarına katılmaları biçiminde karşımıza çıkmıştır. Yeni ilişkilerin nasıl bir sonuç vereceği bilinmediği için başlangıçta belli çekinceler, belli direnmelerle karşılaşmıştır. Ama genel görüntü yeni düzene katılma biçimindedir. Oysa Fransız Devrimi'nden bu yana ilişkilerin bir dünya egemenliğine dönüşme eğilimi ağır basmakta ve artık yeni düzenin anlamından kimsenin kuşkusu bulunmamaktadır. Çekişme bu yeni düzenin getirdiği nimetlerden gereğince yararlanma konusunda sürmektedir. İngiliz burjuva devriminin kendi soylu sınıfını tasfiye etmemiş olmasına karşılık Fransız Devrimi Fransız soylularına yönelik katı bir tutum sergilemiştir. Fransız burjuvazisinin kendi soylu sınıflarına yönelttiği suçlama, güttükleri siyasetle Batı dünya egemenliğinde Fransa'nın kendisine düşen yeri almasını engellemeleridir. İngiliz burjuvazisinin kendi soylularıyla uzlaşması, böyle bir engellemenin söz konusu olmaması nedeniyledir. Ve yine burjuva devrimini yapmış olması dolayısıyla burjuva İngiltere'nin burjuva Fransa'ya karşı feodal-soylu Fransa'ya destek vermesi elbet ilgi çekicidir.

Marxisme, her şeyden önce Batı düşüncesinin bir parçasıdır. Ve XIX. Yüzyıl Batı koşullarının bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Batı düşüncesinde ayrı bir yere sahip bulunması ve belli önemli özellikler taşıması Marxisme'i Batı düşüncesinin dışına itmez. Ve Marxisme bugün belli sorunlarla karşı karşıya görünüyorsa bunlar, gerçekte ve genel olarak Batı düşüncesinin sorunlarıdır. Ve Marxisme'in günümüzde karşılaştığı sorunlar hiçbir biçimde Batı anti-Marxiste düşüncesinin haklılığını göstermemektedir. Batı anti-Marxiste düşüncesi Marxisme'in Batı düşünce akımlarından birisi olması nedeniyle taşıdığı sınırlılığı daha da geniş boyutlarda içermektedir. Marxisme bizim için sorunlarımızı anlamamızda bir üstünlük taşımadığı gibi bir yandan Batı'nın sömürgeci niteliğini, çelişkilerini bir yönüyle de olsa tanımamıza izin verirken, bir yandan da Batı açmazlarının göz ardı edilmesi çabasına koşmaktadır. Marxisme belli sınırlılıklar taşımaktadır ama bu sınırlılıkları aynı anda Batı

düşüncesinin sınırlılıklarını oluşturmaktadır. Marxisme'in tartışmaya en açık yönü Batı'nın getirdiği düzenin tüm toplum çelişkilerini aşabilecek güce sahip olduğu görüşünü savunmasıdır. Bu görüşünü de sorunların evrensel düzeyde ele alınması yerine Batı'da çelişkinin en üst düzeyde oluşuyla kanıtlamak çabası içindedir. Batı'nın iç çelişkileri temel çelişki sayılmakta ve böylece Batı'nın tarihi ve geleceği yönlendirdiği ileri sürülmektedir. Bu açıdan Marxisme de Batı merkezli açıklamaların dışına çıkmamakta, belli bir Batı bakış açısı ile sınırlı kalmaktadır. Batı bakış açısının bütün insanlığı kapsayıp kapsamadığı ve tüm insanlığı kapsayacak bir temeli olup olmadığı elbet önce soru konusudur. Bu konular aydınlığa kavuşturulmadan tarihin belli bir dönemindeki dengeden yola çıkıp yalnızca bu dengeye dayanarak tüm dünyanın ve bu arada Batı-dışı halkların sorunlarına bir açıklama, bir çözüm getirmek olanağı yoktur. Anti-Marxiste düşünce yalnızca Batı içi çekişmede, Batı dünya egemenliğinin yönlendirilmesinde rolün hangi sınıfa düştüğü konusunda Marxisme'e karşı çıkmakla yetinmekte ve geleceğin Batı'da hangi sınıfın beklentilerine göre biçim kazanacağı konusunda tartışmayı sürdürmekle yetinmektedir.

Batı sınırlılığı, anti-Marxiste akımların daha da belirgin bir özelliği olmaktadır. Marxisme'in kendi karşıtları önünde bir üstünlüğü bulunmaktadır. En azından bizlere kurulu dengelerin geçici olduğunu, bu dengelere mutlaklık yüklenemeyeceğini öğretmektedir. Günümüz Batı üstünlüğünün geçici olduğunu savunmamızda bize destek olmaktadır. Yine açıklamaların, buna Marxisme'in kendisini de katmak gerekir, belli koşul ve sorunlara bağlı olduğunu, açıklamaların belli mutlaklığının bulunmadığını ortaya koymuştur. Dünya tarihini çekişmelerin yönlendirdiğini ve kurulu dengede bu dengenin yükünü çeken, dengenin aksaklıklarını ortaya koyan gücün bu dengeyi aşabileceğini savunmuştur. Marxisme, bu görüşleri Batı çerçevesinde geliştirmiştir. Bu açıdan belli bir sınırlılığı bulunmaktadır ama bu sınırlılık genel olarak Batı düşüncesinin sınırlılığından başka bir şey değildir. Batı kendi bakış açısını evrenselleştirmek yerine kendisini ve kendi değerlerini evrenselleştirmekle yetinmiştir. Bu sınırlılığı aşmayı Batı'dan, Batı Marxisme'inden beklemek yerine bizim başarmamız gerekmektedir. Yinelemekte yarar görüyoruz. Batı anti-Marxisme'i bizim açımızdan hiçbir biçimde ilgi çekici bir şey söylememektedir.

XIX. yüzyıl önemli bir olayla, Fransız Devrimi'yle başladığı gibi yine önemli bir olayla, bir dünya savaşıyla son bulmuştur. Dünya savaşı adını taşımasına karşın çekişme Batı ülkeleri ile sınırlı kalmış ve bu çekişmede amaç dünyanın paylaşılması olmuştur. Bu nedenle dünya savaşı adını taşımaya hak kazanmıştır. XIX. yüzyıl böylece beklenen Batı toplum içi çatışma yerine Batı toplumları arasında çatışmayla sonuçlanmıştır. Sonradan yüzyıl boyunca çatışma yine devletler arasında, bloklar arasında sürmüştür. Kuşatılmış kale kuramı, toplum içi çekişmeler karşısında Batı Devletleri arasındaki çatışmanın öncelik kazandığının bir belirtisi olarak gündeme gelmiştir. Çatışma Batılı devletler arasında tüm şiddetiyle sürmektedir ama I. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasında Batı dünya egemenliği Doğu'dan gelen büyük bir tepki ile karşılaşmaya başlamıştır. Bu gelişmeler sonucu Bakû Kongresi toplanmış ve Sultan Galiev söz söyleyebilme olanağı bulmuştur. Yine ilgi çekicidir, Lenin'den bu yana Doğulu önderler, uluslararası Marxiste akımda ağırlıklarını duyurmaya başlamışlardır. XX. yüzyılda bir Mao ya da Ho-Şi Ming yanında sözü edilmeye değer bir Batılı Marxiste'le karşılaşılmanmıştır. XX. yüzyıl, Batı Marxisme geleneğine daha yakından bağlı, Batı endüstri toplumlarında gerçekleşecek devrime öncelik tanıyan Troçki yerine Milletler Komiseri sıfatıyla Rusya'daki Doğu halkları üzerinde denetimi elinde tutan Stalin'in başarısıyla başlamıştır. XX. yüzyılda Batı için sorun yine değişmiş bulunmaktadır. Batı geliştirdiği ilişkileri dünya egemenliği ilişkilerine dönüştürmeyi başarmıştır.

XX. yüzyılda temel sorunu, Batı dünya egemenliğine tepki gösteren Doğu ülkelerinin Batı denetimi altında tutulması sorunu oluşturmaktadır. Günümüz gelişmeleri, Batı'nın bu

kaygısının ürünü olmaktan başka bir anlam taşımamakta ve Batı toplum sınıfları da tüm çelişkileri kapsar evrensel siyasetler oluşturmak yerine Batı dünya egemenliği biçimleri konusunda siyaset üretmekle yetinmiştir. Batılı taraflarca bize önerilen, yeni bir dünya kurma çabası değil, Batı egemenlik biçimlerinden birisini seçip Batı denetimindeki dünya ilişkilerine katılmayla sınırlı kalmaktadır. Batı önerilerinin -buna Marxisme'in yüzyılımızda kazandığı biçimi de eklemelidir- bu sınırlılığı özellikle Cezayir deneyiyle açık biçimde karşımıza çıkmıştır. Cezayir deneyine ayrı bir önem veriyoruz. Cezayir, eski bir Osmanlı eyaleti ve bir İslam ülkesidir. S.S.C.B.'ndeki İslam ülkeleri aynı deneyi belki başka bir biçimde de olsa yaşamıştır. S.S.C.B.'nde bulunan İslam ülkelerinin deneyleri sorunların çok daha önce görülmesine elbet izin verebilirdi. Ancak biz söz konusu ülkelerde Doğu ve İslam dünyası arasında bir perde oluşturduk. Batı devletleri de bu ülkelerde olan bitenlerin Doğu'ya yansımaya engel olmuştur. Batı'da yalnızca Batı yaklaşım biçimi açısından Rusya'daki düzenin getirdiği sınırlılıklar üzerinde durulmakla yetinilmiş, olaylar gerçek boyutlarıyla tartışmaya açılmamıştır. Olay Batı'da Doğu toplumlarını denetim altında tutmak için iki öneri, iki seçenek olarak karşımıza çıkmakta, Doğu denetimi konusunda kuşkular ortadan kalkınca Batı ülkelerindeki Marxiste yönetimler kendilerini tasfiyede duraksamamakta, Batı dünya egemenliğinin geçerliliği kanıtlanmış sayılan biçiminde yerlerini almak için sabırsızlanmaktadırlar.

XX. yüzyılda Türk düşüncesi üzerinde Batı akımlarının etkisi konusu üzerinde kısaca duracağız. Türk Marxisme'inde görülen genel eğilimleri kavrayabilmek için konuya eğilmekte yarar vardır. XIX. yüzyıldan bu yana görülen genel görüntü XX. yüzyılda da sürmektedir. Ama söz konusu etki XX. yüzyılda bazı yeni eğilimler kazanmış bulunmaktadır. Bu yeni eğilimlerin başında Türk düşüncesinin Doğu ile olan ilişkisinin keşilmesi gelmektedir. XIX. yüzyılda Batı seçiminin yapılmış olmasına karşılık Doğu ile, Doğu kimliğimiz ile bağlantımız sürmektedir. Pan-Türkist ve pan-İslamist akımlar bu ilgiyi yakın dönemlere kadar canlı tutmuştur. Doğu ile bu yakın ilişkimiz Batıcılığa çabalarıyla birlikte sürmüş, Doğu ile bağlantımızın sürmesi ile Batıcılığa girişimlerimiz arasında herhangi bir çelişki görülmemiştir. Bu tür çabalar yeni dönemde son bulmaktadır. Doğu ile olan bağlılığımız ve özellikle İslamcı akımlar Batıcılığınla uyumsuz, karşıt sayılmaya başlanmıştır. Turancı akımların söz konusu eğiliminin sürdüğü düşünülebilir. Fakat Turancı akımlar da Orta Asya deneylerinden yararlanmak, Orta Asya toplumlarıyla ortak girişimlerde bulunmak amacıyla hiçbir biçimde içermemiştir. Turancılığın sözcülüğünü, savunuculuğunu yapmış kişilerin ancak koşulların değişmesi üzerine bugün Orta Asya ülkelerini tanımaya başlamış olmaları ilgi çekicidir. Turancılık bu anlamda bizde Doğu ile ilişki kurmak çabasıyla çok Batı Sovyet aleyhtarlığına hizmet işlevini görmüştür. Yeni dönemde Doğu ile ilişkilerimiz Doğu ülkelerine örnek olmamızla sınırlı tutulmuştur. Örnek olmamız olayı da bizim dışımızda, bizden bağımsız yürütülmüştür. Bu konuda bizden istenen ve beklenen de örnek olmaya yaraşır bir tutum ve davranış içinde olmamızla sınırlı kalmıştır. Batı'ya benzemekle ve Batı'ya yönelmemizle Doğu ülkelerine örnek oluşturma hakkı kazanacağımız inancı pekiştirilmiştir. İç çelişkiler toplumumuzda bir baskıya yol açmadığı gibi Doğu'ya yönelişimiz de olmayınca son gelişmelerden sonra sosyalizmle pek bir ilişkimiz kalmamıştır. Bizde Batıcılığa akımı toplumu biçimlendirmekten çok Batı ile yeni ilişkiler kurmayı amaçlamaktadır. Batı'nın bize olan yaklaşımı da pek farklı değildir. Bizim toplum olarak sorunlarımızın çözümlenmesine değil, bizim Batı sistemine şu ya da bu biçimde uyum sağlamamız konusuna ilgi duymuşlardır. Batı düşünce akımları da bize bundan başka bir şey öğretmemektedir. Batıcılığa koşduğumuzdan bu yana yapı değişikliği toplumumuzda sürekli gündemde tutulmuş ve bu dar açıdan devrimcilik konusunda geri kalmak istememişlerdir. Anti-Marxiste akımlar da, bütün tutucu özellik ve niteliklerine karşın, Sabahattin Bey'den bu yana bize yapı değişikliğini öğütlemektedir. Herkes devrimci olduğu gibi bu yapı değişikliği önerilerinin tümü de Batı kaynaklı olmuş ve toplumumuzun

sorunlarına çözüm getirmek tasasını taşımamışlardır. Tasa, Batı doğrultusunda biçim kazanmak olmuştur. Gerçekte amaçlanan, Batılılaşmak değil Batı sistemine uygun bir biçim kazanmaktır. Batılılaşmanın sorunları kendiliğinden çözeceği aldatmacasıyla Batı dünya egemenlik sistemine katılmamız için iki ayrı yol önerilmiş ve tartışma bu yönde sürdürülmüştür. Tartışma hangi Batı sistemine katılmayı yeğleyeceğimiz konusunda ve dış siyaseti belirleyici bir nitelik taşımaktadır.

Önerilen, toplum sorunlarına, toplumdaki dengesizliğe ya da çekişmeye çözüm değildir. Bu nedenle söz konusu akımlar toplumun belli katlarının ideolojik aracı olmaktan uzak kalmış, topluma biçim vermek, yönlendirmek durumunda olanların görüşleri ve dış siyaset önerisi olarak kalmıştır. Söz konusu durum Osmanlı mirasıyla pekişmiş, tartışma kapı önü çekişmesi görüntüsünü kazanmıştır. Kapı önü çekişmesine bağlı olarak tartışmalarda takım anlayışı egemen olmuştur. Marxisme de genel çizgileriyle yurdumuzda bu gelişmenin dışında kalmamıştır. Marxiste'lik öncelikle hangi takımdan olunduğunun belirlenmesinde önem kazanmıştır.

Marxisme'in yurdumuzda kazandığı bu görüntü Türk düşünürlerinin Marxisme ile olan ilişkilerinin anlaşılmasında bazı güçlükler yol açmaktadır. Marxisme ile uzak yakın hiçbir ilişkisi bulunmamasına karşılık takımdan olmakla bazı düşünürlerimizin kendilerini Marxiste bilmeleri bu konuda güçlüklerin en açık kanıtıdır. Marxisme'in bize öğrettiklerinin başında tarihin önemi bulunmaktadır. Unutmayalım, Marxisme sırasında tarihi maddecilik adı altında anılmaktadır. Marxisme, tarih bilgisinin önemini vurgulamaktadır. Ama tarih bilgisinin günümüz sorunlarının anlaşılmasına ve aşılmasına izin verir, destek olur biçimini, tarih bilgisinin özel bir biçimini öne çıkarmaktadır. Bu nedenle Batı'da anti-Marxiste'lerin belli tarih bilgilerine ya da aynı bilgilerin değişik biçim ve yorumlarına dayanarak Marxisme'i çürütme çabalarına tanık olunmaktadır, Türkiye'de bu tartışmaların ışığı altında Marxiste tarih anlayışı kalıp biçimini kazanmıştır. Bu kalıp dışında yaklaşımlar, Batı anti-Marxisme'yle yakınlaştırılmış, tartışmaya, araştırmaya girilmemiştir. Bu kısır çekişme içinde Türk Marxisme'i tarihimizin özellik ve zenginliğini bir yana itmiştir. Yine Marxisme'in XX. yüzyılda görülen gelişmeler sonucu Batı düzenine katılmada bir çözüm reçetesi niteliği kazanıp toplum araştırmalarının önüne geçmesi belli kalıplarda donmasına yol açmıştır. Kemal Tahir kalıplarla yetinmeyi reddetmiş, tarihimize eğilmek zorunluluğunu ve sorumluluğunu duymuştur. Kemal Tahir'in bir Türk romancısı olması kendisine bazı olanaklar sağlamıştır. Osmanlı tarihi yalnızca yeni bazı ayrıntılar elde edilmesini değil, sorunları gerçek boyutlarıyla kavranmasını sağlar bir zenginliktedir. Kemal Tahir, sorunların gerçek boyutlarıyla ve evrensel düzeyde, toplumlar arası ilişkiler düzeyinde ele alınması gerekliliğini bize anımsatmıştır. Tasa Marxisme'i çürütmek değil aşmaktır. Marxisme, Batı düşüncesinde bir yol kazası değildir. Bu nedenle bilmezden gelmek ya da Batı düşüncesini yanlışlardan arındırmak amaç olamaz. Gerekli olan Marxisme'le de hesaplaşmak ve onu aşmaktır. Bu konuda sürdürülecek çabalarda Kemal Tahir düşüncesi bizlere yol göstermektedir.